

ตุลาการ ปราบตาภิเชก และรัฐประหาร: บทวิพากษ์และข้อสังเกตต่อความสัมพันธ์
ทางจารีตและการรับรองความชอบธรรมของรัฐประหาร
ในงานวิจัยของปริญญา เทวานฤมิตรกุล¹

Judiciary, Enthroned, and Coup d'Etat: A Critique and Observations on
the Traditional Relationship and Legitimization of Coups in
the Research of Prinya Thaewanarumitkul

เขมมาพัชร ทฤษฎิกุล

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) 565 ซอยรามคำแหง 39

แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ 10310

Khemmapat Trisadikoon

Thailand Development Research Institute (TDRI), 565, Soi Ramkhamhaeng 39,

Plubpla, Wangthonglang, Bangkok, Thailand, 10310

E-mail: k.trisadikoon@gmail.com

Received: July 26, 2024; Revised: September 22, 2024; Accepted: September 30, 2024

บทคัดย่อ

การรับรองความชอบธรรมของการรัฐประหารเป็นประเด็นการศึกษาที่มีความสนใจในวงวิชาการด้านนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของประเทศไทยที่มีการรัฐประหารเกิดขึ้นบ่อยและซ้ำๆ งานวิจัยเรื่อง การทำให้รัฐประหารหมดไปด้วยมาตรการทางกฎหมายและการเปลี่ยนบรรทัดฐานของศาลไทย เป็นตัวอย่างหนึ่งของงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับ

---

¹ ผู้เขียนขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสองท่านสำหรับความเห็นที่มีประโยชน์ต่อการปรับปรุงบทความนี้จนได้รับการเผยแพร่ ขอขอบคุณคุณจิรศักดิ์ แสงสี ที่กรุณาอ่านและแสดงความเห็นต่อบทความนี้ ซึ่งช่วยให้ผู้เขียนปรับปรุงบทความให้ดีขึ้น และขอขอบคุณคุณวรกาญจน์ วรฉัตร และคุณหัตถพงษ์ หิรัญรัตน์ ที่กรุณาอ่านบทความนี้และให้ข้อสังเกตในการแก้ไขถ้อยคำให้ถูกต้อง ท้ายที่สุดนี้หากบทความนี้จะมีประโยชน์ในทางวิชาการอยู่บ้างผู้เขียนขออุทิศความดีมานั้นให้กับ ผศ. ดร. ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ผู้จุดประกายให้ผู้เขียนได้เขียนบทความนี้ขึ้นมา.

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรตุลาการกับการรัฐประหารในประเด็นเรื่องการรับรองความชอบธรรมของรัฐประหาร โดยงานวิจัยฉบับนี้พยายามสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ยอมรับและสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐประหารโดยองค์กรตุลาการผ่านความสัมพันธ์ทางจารีตในสังคมไทย แต่คำอธิบายที่ปรากฏในงานวิจัยนี้สะท้อนความไม่ชัดเจนของความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรตุลาการและการรับรองความชอบธรรมของการรัฐประหารจากเหตุผลทางจารีตในสังคมไทย โดยไม่ได้มองมิติความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของจารีตและการรัฐประหาร ความไม่ชัดเจนดังกล่าวนำมาสู่การอภิปรายในทางวิชาการ ซึ่งบทความฉบับนี้ต้องการนำเสนอข้อวิพากษ์และข้อสังเกตต่องานวิจัยในประเด็นดังกล่าว

คำสำคัญ: การรัฐประหาร, การทำให้รัฐประหารหมดไป, รัฐธรรมนูญ, ปริญญา เทวานฤมิตรกุล

Abstract

The legitimization of coups is essential in legal studies, political science, and social sciences. It is particularly relevant in Thailand, where coups occur frequently and repeatedly. The 'Ending the Coup d'état through Legal Means and Reforming the Norms of the Thai Court' is an example of a study examining the relationship between the judiciary and coups, particularly regarding the legitimization of coups. This research attempts to explain the phenomenon of the judiciary's acceptance and legitimization of coups through traditional relationships in Thai society. However, the explanations presented in this research reflect the ambiguity of the relationship between the judiciary and the legitimization of coups based on traditional reasons in Thai society. It fails to consider the complex dimensions of the relationship between tradition and coups. This lack of clarity has led to academic discussions, and this article aims to present critiques and observations on the research regarding this issue.

Keywords: Coup d'Etat, Ending the Coup d'Etat, Constitution, Prinya Thaewanarumitkul

1. บทนำ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลากว่า 92 ปีมาแล้ว ประเทศไทย มีรัฐประหารมาแล้ว 13 ครั้ง ครอบคลุมช่วงระยะเวลาส่วนใหญ่ของการปกครองประชาธิปไตย การรัฐประหารครั้งล่าสุดเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2557 โดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีระยะเวลา ยาวนานถึง 5 ปี จนถึงปี พ.ศ. 2562²

ไม่เพียงแต่ความถี่ของการรัฐประหารที่เป็นปัญหาแต่ที่ผ่านมามองครึ้มการยังได้สร้างความอับลักษณ์ให้กับระบบกฎหมายโดยรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหาร ผ่านคำพิพากษาว่าการก่อรัฐประหารไม่เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 113³ ทั้งยังกำหนดให้ประกาศ คำสั่ง และการกระทำคณะรัฐประหารที่มีผลใช้บังคับในทางรัฐธรรมนูญ ทั้งในทางนิติบัญญัติ บริหาร หรือตุลาการชอบด้วยรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ทำให้สิ่งใด ที่คณะรัฐประหารทำมีผลผูกพันเป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานทางกฎหมาย⁴

ความอับลักษณ์นี้ได้เป็นที่สนใจของนักวิชาการด้านนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ อื่นๆ เป็นจำนวนมากซึ่งหนึ่งในนั้นคือ ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ผู้วิจัย) ความสนใจนี้ปรากฏในรายงานวิจัยเรื่อง “การทำให้รัฐประหาร หมดไปด้วยมาตรการทางกฎหมายและการเปลี่ยนบรรทัดฐานของศาลไทย”

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับการเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2567 โดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ เป้าหมายสำคัญของงานวิจัยคือการอธิบายปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของรัฐประหารของ ประเทศไทยเชื่อมโยงกับการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของรัฐประหารผ่านคำพิพากษา ของศาลเพื่อตอบคำถามสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) เหตุใดศาลยุติธรรมจึงรับรองความชอบด้วย กฎหมายของการทำรัฐประหาร (2) พัฒนาการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการทำรัฐประหาร

---

² หากพิจารณาว่าการดำรงตำแหน่งสมัยที่ 2 ซึ่งสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2566 ที่เป็นผลต่อเนื่องกันจากการ รัฐประหารจะมีระยะเวลายาวนานถึง 9 ปี.

³ ดู คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496; คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1662/2505; คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1234/2523; คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3578/2560; คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 2/2562; คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 30/2563.

⁴ ดู รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 279.

ไทยมีลักษณะอย่างไร และ (3) การทำให้รัฐประหารหมดไปโดยอาศัยมาตรการทางกฎหมายเพื่อยุติการรัฐประหารและเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของศาลไทยจะทำได้อย่างไร⁵

งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยวิเคราะห์รัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ที่รับรองประกาศและคำสั่งของคณะรัฐประหารว่าเริ่มต้นเมื่อใดและรับรองอย่างไร โดยได้สังเคราะห์ออกมาเป็นรายงาน 6 บทเพื่อทำความเข้าใจการใช้อำนาจหรือผลทางกฎหมายของประกาศหรือคำสั่งคณะรัฐประหารในปัจจุบันและแนวทางที่จะทำให้ประกาศหรือคำสั่งคณะรัฐประหารสิ้นสถานะความชอบด้วยกฎหมายและไม่ชอบด้วยกฎหมายอีกต่อไป

อนึ่ง งานวิจัยนี้ได้สร้างข้อถกเถียงที่น่าสนใจในเรื่องความสัมพันธ์ทางจารีตและการรับรองความชอบธรรมของรัฐประหารซึ่งผู้วิจัยเชื่ออย่างแข็งขันว่า การยอมรับความชอบธรรมของการชิงอำนาจและปราบดาภิเษกในทางจารีต เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้องค์กรตุลาการยอมรับความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหาร ซึ่งประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าอาจเป็นการด่วนสรุปเกินไป โดยเฉพาะเมื่องานวิจัยนี้ไม่ได้อธิบายความสัมพันธ์ของทั้งสองเรื่องอย่างชัดเจน โดยมีมิติทางประวัติศาสตร์มาอธิบายประกอบอย่างเพียงพอ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทวิพากษ์และข้อสังเกตต่อการสร้างคำอธิบายในงานวิจัยดังกล่าว โดยอภิปรายถึงปัญหาในเชิงการศึกษาและอธิบายความสัมพันธ์ในเรื่องดังกล่าว โดยเริ่มต้นจาก (1) มโนทัศน์สถาบันนิยมทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นแนวความคิดหลักที่ผู้เขียนใช้ในการอภิปรายในบทความนี้ (2) การรับรองความชอบธรรมของรัฐประหาร สาระสำคัญของรายงานวิจัยฉบับนี้ซึ่งเป็นการสรุปสาระสำคัญของงานวิจัยนี้ (3) ข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อสังเกตต่องานวิจัยซึ่งเป็นเนื้อหาในส่วนของ การอภิปรายเนื้อหาสาระในเรื่องความสัมพันธ์ทางจารีตและการรับรองความชอบธรรมของรัฐประหารที่ปรากฏในงานวิจัย และ (4) บทส่งท้าย ซึ่งเป็นการสรุปสาระของบทความฉบับนี้และเป็นส่วนทิ้งท้ายสำหรับผู้ที่มีความสนใจประเด็นนี้

---

⁵ คำถามทั้งสามประการเกิดจากวิเคราะห์รายงานฉบับนี้ ผู้วิจัยไม่ได้ระบุคำถามวิจัยที่ชัดเจนเอาไว้ในงานวิจัย.

2. มโนทัศน์สถาบันนิยมทางประวัติศาสตร์

ปัญหาสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายไทยคือ การมองหาเหตุการณ์ในอดีตเพื่อใช้เป็นตัวอย่างอ้างอิงสนับสนุนข้อถกเถียงเท่านั้น⁶ ทำให้งานประวัติศาสตร์กฎหมายไทยขาดบริบทวิเคราะห์และการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์และบริบทสังคมไทย การศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายไทยจึงมักมุ่งเอาเหตุการณ์เพียงหนึ่งเหตุการณ์และบทบัญญัติของกฎหมายมาเป็นองค์ประธาน (subject) ของการศึกษา เสมือนเหตุการณ์นั้นผุดขึ้นจากความว่างเปล่าและตัดขาดบริบทแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ การศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายไทยจึงควรสนใจความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้นมา เพื่อตอบคำถามว่าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นได้เช่นไร

วิธีการหนึ่งที่น่าสนใจมาใช้ในการทำความเข้าใจคือ การวิเคราะห์แบบสถาบันนิยมทางประวัติศาสตร์ (historical institutionalism) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดที่ว่าด้วยสถาบันนิยมใหม่ (new institutionalism)⁷ โดยเป็นสำนักคิดที่เชื่อว่าการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์จำเป็นต้องศึกษาสถาบัน (institution)⁸ และจำเป็นต้องศึกษาว่าสถาบันดังกล่าวในฐานะผลลัพธ์ที่ก่อรูปผ่านพัฒนาการต่อเนื่องตั้งแต่อดีตมาได้อย่างไร⁹ รวมถึงสถาบันที่เกิดขึ้นผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ได้กลายเป็นทั้งข้อจำกัดและแนวทางการพัฒนาที่กำหนดโครงสร้างพฤติกรรมของผู้มีบทบาททางการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ โดยสถาบันจะกำหนดสภาพการณ์ทางสังคมในระยะยาว¹⁰

---

⁶ Paul Pierson ได้วิพากษ์วิจารณ์นักรัฐศาสตร์จำนวนหนึ่งมองเหตุการณ์ในอดีตเป็นเพียงแหล่งข้อมูลที่นำมาใช้ในการอ้างอิงข้อสนับสนุนของตัวเองเท่านั้น ซึ่งผู้เขียนค่อนข้างจะเห็นคล้าย ๆ กันว่า นักนิติศาสตร์ไทยที่ศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมาย ก็มีวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์คล้ายคลึงกัน. see Paul Pierson, *Politics in Time: History, Institutions, and Social Analysis*, (Princeton: Princeton University Press, 2004), 4.

⁷ ศิวพล ชมภูพันธ์, “การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันในแนวทางสถาบันนิยมเชิงประวัติศาสตร์,” *Academia.edu*, สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2567, https://www.academia.edu/31715179/_การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน_ในแนวทางสถาบันนิยมเชิงประวัติศาสตร์_Institutional_Change_in_Historical_Institutionalism_, 2-3.

⁸ สถาบัน หมายถึง องค์การทางการเมือง กฎเกณฑ์ (norm) นโยบายสาธารณะ และจารีตประเพณี.

⁹ Sven Steinmo, “Historical Institutionalism,” in Donatella della Porta and Michael Keating (Eds.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective*, (Cambridge: CUP, 2008), 122-129.

¹⁰ Daniel Béland, “Ideas, Interests, and Institutions: Historical Institutionalism Revisited,” in André Lecours (Ed.), *New Institutionalism: Theory and Analysis*, (Toronto: University of Toronto Press, 2005), 29.

การศึกษาแบบสถาบันนิยมทางประวัติศาสตร์ยังให้ความสำคัญกับรูปแบบความมั่นคง (persistence) ของสถาบันว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และมีปัจจัยใดที่ส่งเสริมให้สถาบันดังกล่าวยังคงอยู่อย่างต่อเนื่อง ในทางกลับกันการศึกษาในลักษณะนี้ช่วยให้เห็นปัจจัยใดทำให้การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันเกิดขึ้น¹¹

ในการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันสามารถพิจารณาจากแนวคิดสภาวะเส้นทางบังคับ (path dependence) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เหตุการณ์หรือการตัดสินใจที่อยู่นอกความคาดหมายที่ส่งผลให้เกิดการสถาปนาสถาบันที่มีแนวโน้มจะสืบทอดต่อไปเป็นระยะเวลานานและไปจำกัดทางเลือกอื่นทั้งหมดที่เป็นไปได้สำหรับตัวแสดง (actor) ในอนาคต แม้ว่าทางเลือกนั้นจะให้ประสิทธิภาพหรือประสิทธิผลสูงกว่าในระยะยาว (แต่ทางเลือกนั้นอาจไม่ถูกเลือก) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เหตุการณ์ภายหลังขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ก่อนหน้าเป็นสำคัญแม้ว่าจะไม่ทั้งหมด¹²

สภาวะเส้นทางบังคับช่วยให้เห็นภาพความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์ที่ถูกครอบงำโดยเหตุการณ์ก่อนหน้า ซึ่งส่งผลให้สถาบันหนึ่งทวีความมั่นคงอย่างต่อเนื่อง¹³ และทำให้เห็นภาพเหตุการณ์ที่ดำเนินต่อเนื่องและสัมพันธ์กันจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ในขณะเดียวกันสภาวะเส้นทางบังคับ ยังช่วยให้เห็นเหตุการณ์ที่เข้ามาแทรกแซงว่ามีผลเปลี่ยนแปลงสถาบันเดิมอย่างสิ้นเชิงแล้วทำให้เกิดเส้นทางบังคับใหม่ขึ้นมาหรือไม่

อนึ่ง การเกิดขึ้นของสภาวะเส้นทางบังคับนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ ได้แก่ (1) ระยะช่วงก่อตัว (2) ระยะรอยต่อสำคัญ (critical juncture) และ (3) ระยะตอกย้ำ (self-reinforcement) (ภาพ 1) ซึ่งภายหลังจากระยะตอกย้ำจะเป็นการรักษาเสถียรภาพของสถาบันดังกล่าวให้อยู่อย่างต่อเนื่องต่อไป โดยระยะที่สำคัญคือช่วงระยะรอยต่อสำคัญและระยะตอกย้ำ¹⁴

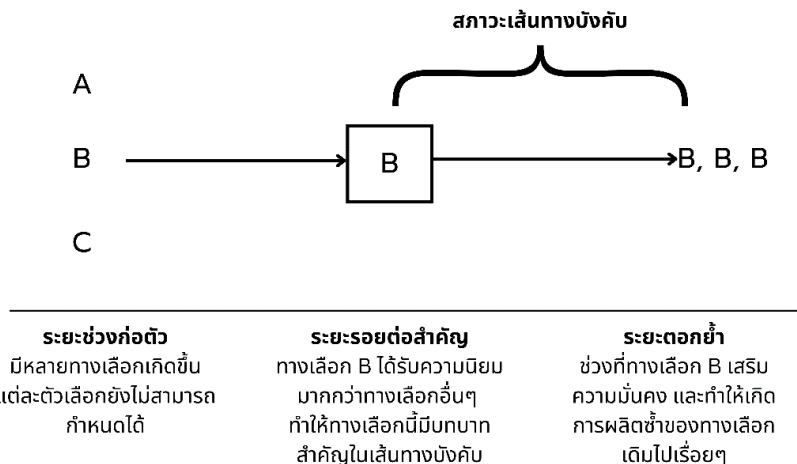
¹¹ Brainerd Guy Peter, *Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism*, 4th Edition, (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2019), 89.

¹² John L. Campbell, "Institutional Reproduction and Change," in Glenn Morgan, John L. Campbell, Colin Crouch, Ove Kaj Pedersen and Richard Whitley (Eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Institutional Analysis*, (Oxford: OUP, 2011), 90 อ้างใน ฐิติ พุ่มวงศ์เจริญ, "สภาวะเส้นทางบังคับ (Path Dependence): รัฐศาสตร์บนฐานประวัติศาสตร์," *รัฐศาสตร์สาร* 36, ฉ.3 (2558): 98-99.

¹³ เพิ่งอ้าง, 108.

¹⁴ ตัวอย่างการเกิดขึ้นของเส้นทางบังคับในบริบทของไทย เช่น การปฏิรูประบบราชการในสมัยพระบาทสมเด็จพระ

ภาพที่ 1 การเกิดขึ้นของสภาวะเส้นทางบังคับ

หมายเหตุ ปรับปรุงจาก James Mahoney (2000), เพื่ออธิบายกระบวนการเกิดขึ้นของสภาวะเส้นทางบังคับจากระยะช่วงก่อดำเนินการมาจนถึงระยะรอยต่อสำคัญ (critical junctures) แล้วเข้าสู่ระยะตอกย้ำ ซึ่งทำให้เกิดสภาวะเส้นทางบังคับของสถาบัน

ระยะรอยต่อสำคัญคือ กระบวนการที่คั่นกลางระหว่างระยะช่วงก่อดำเนินการกับช่วงที่เกิดสภาวะเส้นทางบังคับขึ้นแล้ว โดยระยะนี้เป็นเสมือนจุดพลิกผัน (turning point) ที่เส้นทางการพัฒนาผ่านเข้าสู่สภาวะเส้นทางบังคับแบบไม่มีวันหวนคืน แล้วนำไปสู่การรักษาเสถียรภาพต่อไป ส่วนระยะตอกย้ำคือ ช่วงที่ถูกครอบงำอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งส่งผลต่อการตีกรอบความเป็นไปได้ต่างๆ และผลักดันให้เกิดการรักษาเสถียรภาพภายในสภาวะเส้นทางบังคับให้เข้มข้นขึ้น¹⁵

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ได้แทนที่ระบบศักดินาแบบดั้งเดิมด้วยระบบราชการที่รวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ทำให้การตัดสินใจอยู่ภายใต้กรุงเทพฯ ที่เป็นเมืองหลวง การปฏิรูประบบราชการนี้คือช่วงระยะรอยต่อสำคัญ ที่ทางเลือกของการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางเกิดขึ้น และเมื่อเวลาผ่านไปกรุงเทพฯ ยังคงเป็นศูนย์กลางอยู่ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ที่ทำให้ทุกการตัดสินใจยังต้องยึดโยงอยู่กับกรุงเทพฯ อาทิ การออกกฎหมายเพื่อรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ทั้งกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ และกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ บรรดาการกระทำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่เรียกว่า ระยะตอกย้ำ คือการมุ่งให้ทางเลือกเดิมมีความมั่นคงมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะเห็นได้ว่า แม้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การให้ความสำคัญกับกรุงเทพฯ ในฐานะศูนย์กลางของอำนาจยังคงดำเนินอยู่ต่อไป.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 110-111.

การเกิดขึ้นของสภาวะเส้นทางบังคับ เป็นผลจากการตัดสินใจเลือกโดยอำนาจทางการเมืองในสังคมในช่วงระยะเวลานั้นๆ เนื่องจาก ณ ระยะช่วงก่อตัวของสภาวะเส้นทางบังคับยังไม่เกิดขึ้นทางเลือกหนึ่งจึงอาจไม่แตกต่างจากทางเลือกอื่นๆ และยังไม่มีความชัดเจนว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นเช่นใด อำนาจทางการเมืองจึงเป็นส่วนสำคัญที่บีบคั้นให้เกิดความชัดเจนว่าเส้นทางบังคับจะเกิดขึ้นและเป็นไปตามทางเลือกใด¹⁶ อย่างไรก็ตาม แม้ทางเลือกใดจะผ่านสภาวะเส้นทางบังคับจนกลายเป็นสถาบันของสังคมก็ไม่ได้แปลว่าสภาวะดังกล่าวจะดำเนินไปตลอด การเปลี่ยนแปลงสามารถเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองในสังคม ณ เวลานั้น แต่ความเปลี่ยนแปลงก็ไม่ได้ลบล้างสถาบันที่เกิดขึ้นแล้วในทันที เพียงแต่ทางเลือกนั้นอาจอ่อนอำนาจลงไปและแผ่ตัวอยู่ในสถาบันใหม่¹⁷

3. การรับรองความชอบธรรมของรัฐประหาร สาระสำคัญของรายงานวิจัยฉบับนี้

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเริ่มต้นศึกษาจากข้อสังเกตว่าที่ผ่านมาสังคมไทยได้เกิดการรัฐประหารขึ้นหลายครั้งพร้อมกันกับการยึดอำนาจมักจะตามมาด้วยการล้มล้างรัฐธรรมนูญซึ่งผู้วิจัยไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าว รวมถึงได้อธิบายว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดรัฐประหารซ้ำกันนี้ สืบเนื่องจากองค์กรตุลาการได้รับรองการรัฐประหารให้ชอบด้วยกฎหมายผ่านคำพิพากษาของศาลซึ่งเป็นบรรทัดฐานให้ยึดถือในองค์กรตุลาการเสมือนเป็นรัฐธรรมนูญจารีตของสังคมไทย¹⁸

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีคำถามวิจัย 2 ประการคือ การรับรองการรัฐประหารให้ชอบด้วยกฎหมายโดยองค์กรตุลาการมีลักษณะอย่างไรและหากจะหาทางป้องกันไม่ให้เกิดการรับรองความชอบ

---

¹⁶ James Mahoney, "Path Dependence in Historical Sociology," *Theory and Society* 29(4) (2000): 513-514; Daron Acemoglu, and James A. Robinson, *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, (London: Profile Books Ltd, 2012), 32-38.

¹⁷ ฐิติ พวงศ์เจริญ, อ้างแล้ว เชิงอรรถ 11, 108.

¹⁸ ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล, "รายงานฉบับสมบูรณ์ การทำให้รัฐประหารหมดไปด้วยมาตรการทางกฎหมายและการเปลี่ยนบรรทัดฐานของศาลไทย," (รายงานวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2567), https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:311169, 13.

ด้วยกฎหมายซ้ำอีกต้องทำอะไร¹⁹ งานวิจัยนี้ประกอบไปด้วยบทวิเคราะห์ จำนวน 6 บท²⁰ สามารถสรุปบทวิเคราะห์ต่างๆ ได้ ดังนี้

3.1 วัฒนธรรมอำนาจนิยมและสิทธิธรรมในการปกครองภายใต้กำลังทหาร²¹

ในมุมมองของผู้วิจัย การรัฐประหารในประเทศไทยไม่ได้เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แต่การรัฐประหารมีมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาที่กษัตริย์อยุธยาได้รับอำนาจและขึ้นปกครองแผ่นดินจากการปราบดาภิเษก ดังนี้ ในสายตาของผู้วิจัย การปราบดาภิเษกคือการรัฐประหารเนื่องจากการยึดอำนาจโดยใช้กำลังและเมื่อสำเร็จจะทำให้มีความชอบธรรมและอำนาจในการปกครองบ้านเมืองเช่นเดียวกัน

อนึ่ง ความชอบธรรมและอำนาจในการปกครองบ้านเมืองนี้ก็คือ รัฐธรรมนูญไม่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือรัฐธรรมนูญที่ไม่ได้บัญญัติ (uncodified constitution) หรือรัฐธรรมนูญจาริตของไทยที่ยึดถือกันมานานและตกทอดต่อมาสู่สังคมไทย แม้กระทั่งภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญจาริตของไทยจึงถูกแทนที่ด้วยรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรคือ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 (ฉบับวันที่ 10 ธันวาคม 2475) ทำให้การเข้าสู่อำนาจเป็นไปตามรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้

---

¹⁹ เรื่องเดียวกัน 13.

²⁰ รายงานวิจัยฉบับนี้เขียนขึ้นโดยแบ่งออกเป็น 6 บท โดยบทที่ 1 ที่มาของปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งเป็นการอธิบายที่มาของการศึกษา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตการศึกษา วิธีการศึกษา และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ บทที่ 2 สาเหตุที่ทำให้การรัฐประหารชอบด้วยกฎหมายในประเทศไทย ซึ่งเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจาริตที่นำไปสู่การยอมรับให้เกิดการรัฐประหารของศาลยุติธรรมไทย บทที่ 3 คณะรัฐประหารได้มีการรับรองการกระทำ ประกาศและคำสั่งของตนโดยวิธีการอย่างไรบ้าง ซึ่งเป็นการอธิบายรูปแบบของการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหาร บทที่ 4 สถานะทางกฎหมายของประกาศและคำสั่งคณะรัฐประหาร และการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของศาล ซึ่งเป็นการอธิบายและจำแนกลักษณะของประกาศและคำสั่งของคณะรัฐประหาร บทที่ 5 ศาลจะเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานไม่รับรองประกาศและคำสั่งคณะรัฐประหารได้อย่างไร ซึ่งเป็นการอธิบายแนวทางในการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของประกาศและคำสั่งของคณะรัฐประหารในแต่ละลักษณะ และบทที่ 6 การทำให้รัฐประหารไม่ชอบด้วยกฎหมายและไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ โดยมาตรการทางรัฐธรรมนูญ และมาตรการทางกฎหมายอื่น ซึ่งเป็นการอธิบายแนวทางในการทำให้ประกาศหรือคำสั่งของคณะรัฐประหารในอดีตที่ยังมีการบังคับใช้ในปัจจุบันสิ้นสภาพไป.

²¹ สรุปจาก เรื่องเดียวกัน, 9-13.

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่ารัฐธรรมนูญจารีตฉบับเดิมที่ให้ความชอบธรรมกับการรัฐประหารไม่ได้หายไปไหนโดยยังถูกใช้บังคับอยู่ต่อไปควบคู่ในฐานะกฎเกณฑ์ที่สูงกว่ารัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรทุกฉบับ ดังเห็นได้จากการรัฐประหาร 13 ครั้งที่ผ่านมาได้มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญและศาลนับตั้งแต่คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 เป็นต้นมาได้รับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหารทำให้เกิดบรรทัดฐานที่องค์กรตุลาการยึดถือมาและกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายไทย

ประกอบกับงานวิจัยนี้ได้ตั้งประเด็นว่าการสนับสนุนความชอบธรรมของการรัฐประหารไม่ได้เกิดเฉพาะในมุมมองขององค์กรตุลาการ แต่ยังเกิดจากการอธิบายหมายเหตุท้ายคำพิพากษาของศาลฎีกา ดร. หยุต แสงอุทัย ซึ่งได้ให้ความเห็นไว้ในหมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 ว่าศาลยุติธรรมจำต้องรับรองผลของการปฏิวัติหรือรัฐประหารที่สำเร็จและผู้กระทำได้กลายเป็นผู้มีอำนาจอันแท้จริงในรัฐอย่างแน่นอน พร้อมกันกับอ้างคำพิพากษาของศาลสูงสุดแห่งสหพันธสาธารณรัฐเยอรมนีที่รับรองความชอบธรรมของกฎหมายที่มาจากจากรัฐประหารมาประกอบซึ่งในเรื่องนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าได้เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับบรรทัดฐานของการรับรองความชอบธรรมของการรัฐประหารโดยองค์กรตุลาการ

3.2 พัฒนาการของการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหารและสถานะของคำสั่งและประกาศคณะรัฐประหาร²²

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้สรุปรูปแบบของการรับรองรัฐประหารได้ 4 ลักษณะ โดยมีพัฒนาการตามช่วงเวลาโดยสามารถแบ่งได้ ดังนี้

(1) รัฐประหารตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงรัฐประหารในปี พ.ศ. 2491 ซึ่งไม่มีการออกคำสั่งหรือประกาศคณะรัฐประหารและการรับรองการทำรัฐประหารใช้เพียงกฎหมายระดับพระราชบัญญัติเพื่่อนิรโทษกรรมการทำรัฐประหาร คณะรัฐประหารในช่วงนี้ไม่ได้มีการออกคำสั่งหรือประกาศเพื่อยกเลิกการปกครองหรือบริหารราชการแผ่นดิน ในกรณีที่มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญ คณะรัฐประหารจะขอให้มีพระบรมราชโองการเพื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่แทนที่รัฐธรรมนูญเดิม

---

²² สรุปจาก เรื่องเดียวกัน, 14-39.

(2) รัฐประหาร พ.ศ. 2494 ถึงรัฐประหาร พ.ศ. 2501 คณะรัฐประหารออกคำสั่งหรือประกาศของตนเองเพื่อรับรองการทำรัฐประหารให้ชอบด้วยกฎหมาย โดยคณะรัฐประหารออกประกาศแสดงว่าตนได้ยึดอำนาจจากรัฐบาลและเข้ามบริหารประเทศและยกเลิกรัฐธรรมนูญ รวมถึงออกคำสั่งหรือประกาศเพื่อดำเนินการในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน และรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหารโดยออกพระราชบัญญัติเพื่อนิโทษกรรมการทำรัฐประหาร

(3) รัฐประหาร พ.ศ. 2514 ถึงรัฐประหาร พ.ศ. 2520 คณะรัฐประหารได้มีการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหารยึดอำนาจไว้ในรัฐธรรมนูญชั่วคราวตามคำสั่งหรือประกาศยึดอำนาจและยกเลิกรัฐธรรมนูญ โดยเนื้อหาของบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญชั่วคราวกำหนดให้การทำรัฐประหาร คำสั่ง และประกาศใดๆ ของคณะรัฐประหารชอบด้วยกฎหมาย

(4) รัฐประหาร พ.ศ. 2534 ถึงรัฐประหาร พ.ศ. 2557 คณะรัฐประหารได้มีการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหารยึดอำนาจไว้ในรัฐธรรมนูญทั้งในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวและรัฐธรรมนูญฉบับถาวรซึ่งการรับรองผลของการรัฐประหารนี้จะย้อนกลับไปได้ตั้งแต่มีประกาศยึดอำนาจและยกเลิกรัฐธรรมนูญ

จากรูปแบบการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของรัฐประหารข้างต้น เฉพาะ (2) – (4) ที่มีลักษณะเป็นการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหารโดยองค์กรตุลาการ การจำแนกวิธีการรับรองดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์สถานะทางกฎหมายของคำสั่งหรือประกาศนั้นๆ โดยเทียบกับกฎหมายในลำดับชั้นปกติที่มีอยู่ในระบบกฎหมายไทยเพื่อนำไปสู่การทำข้อเสนอในการเปลี่ยนบรรทัดฐานทางกฎหมายดังกล่าวถึงต่อไป²³ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกสถานะทางกฎหมายของประกาศและคำสั่งออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

(1) คำสั่งหรือประกาศของคณะรัฐประหารนั้นมีสถานะเป็นรัฐธรรมนูญ โดยคำสั่งหรือประกาศประเภทนี้จะเกิดขึ้นเมื่อมีการยึดอำนาจและยกเลิกรัฐธรรมนูญ การใช้อำนาจในสถานการณ์นี้ จึงเป็นเรื่องเฉพาะสถานการณ์ซึ่งเมื่อได้มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญไปแล้วคำสั่งหรือประกาศดังกล่าวจะไม่มีผลใช้บังคับต่อไป ไม่จำเป็นต้องดำเนินการอย่างไรกับคำสั่งหรือประกาศประเภทนี้

---

²³ สรุปรจาก เรื่องเดียวกัน, 36.

เมื่อกฎหมายดั่งขึ้น เสียงปิ่นก็เงยบลง?

(2) ประกาศและคำสั่งคณะรัฐประหารที่มีสถานะเป็นพระราชบัญญัติ ในกรณีนี้ ผู้วิจัยเสนอว่าหากไม่มีกฎหมายระดับพระราชบัญญัติหรือรัฐธรรมนูญรับรองความชอบด้วยกฎหมายแล้วศาลสามารถเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานโดยไม่รับรองคำสั่งหรือประกาศดังกล่าวได้

(3) ประกาศและคำสั่งคณะรัฐประหารที่มีสถานะเป็นการใช้อำนาจทางบริหารโดยมีสถานะเป็นกฎ (กฎหมายลำดับรอง) ที่ออกโดยฝ่ายบริหาร โดยผู้วิจัยในงานนี้ได้ตั้งข้อสังเกตว่าลักษณะความแตกต่างระหว่างคำสั่งและประกาศของคณะรัฐประหารคือ คำสั่ง (order) มีลักษณะเป็นการใช้อำนาจในทางบริหารซึ่งมีลักษณะเป็นการมุ่งเน้นใช้เฉพาะเรื่องและเฉพาะบุคคล ในกรณีคำสั่งย่อมสิ้นผลทางกฎหมายไปเมื่อช่วงเวลาผ่านไป ส่วนประกาศมีลักษณะเป็นการออกกฎ ซึ่งอาจจะมีสถานะตามลำดับชั้นหลากหลายโดยอาจเป็นกฎกระทรวงหรือกฎในลักษณะอื่นๆ การจัดการกับประกาศดังกล่าวสามารถทำได้โดยการยกเลิกโดยฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายตุลาการอาจจะเปลี่ยนบรรทัดฐานได้โดยไม่นำประกาศและคำสั่งดังกล่าวมาใช้บังคับแก่คดีได้เช่นกัน

(4) ประกาศและคำสั่งคณะรัฐประหารที่มีเนื้อหาเป็นเพียงการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ไม่ได้มีสถานะทางกฎหมายใดๆ

3.3 ข้อเสนอแนะเพื่อเปลี่ยนบรรทัดฐานที่ไม่รับรองคำสั่งและประกาศคณะรัฐประหาร²⁴

เมื่อได้แยกแยะสถานะของคำสั่งและประกาศของคณะรัฐประหารแล้วว่าได้รับการรับรองโดยกฎหมายหรือโดยรัฐธรรมนูญแล้ว ในบทที่ 5 และบทที่ 6 ของรายงานวิจัยฉบับดังกล่าวได้มีการเสนอแนะแนวทางเพื่อเปลี่ยนบรรทัดฐานที่ไม่รับรองคำสั่งและประกาศคณะรัฐประหารในทางปฏิบัติอย่างแท้จริงและก่อนที่จะเกิดการรัฐประหารครั้งต่อไป²⁵

---

²⁴ สรุปลจาก เรื่องเดียวกัน, 40-47.

²⁵ หากพิจารณาข้อเสนอของผู้วิจัยแล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่าข้อเสนอที่มุ่งเปลี่ยนบรรทัดฐานทางกฎหมายโดยเน้นไปที่องค์กรตุลาการ ผู้วิจัยควรจะตระหนักว่า ปัจจัยอะไรที่ทำให้ศาลต้องตัดสินผูกพันต่อผลของการรัฐประหาร ไม่ว่าจะเป็นด้วยผลทางกฎหมายหรือผลในทางจารีต โดยควรจะต้องอธิบายให้มีความหนักแน่นกว่านี้ ซึ่งในข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อสังเกตต่องานวิจัยนี้ ผู้เขียนจะอธิบายอีกครั้งในหัวข้อ 4. ข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อสังเกตต่องานวิจัย นอกจากนี้ ข้อเสนออื่น ๆ นั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า ข้อเสนอเหล่านี้ไม่ได้ไปไกลกว่าข้อเสนอของกลุ่มนิติราษฎร์ที่เคยเสนอไว้ในปี พ.ศ. 2549 โดยเสนอให้ลบล้างผลพวงของการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 โดยถือว่าการรัฐประหารดังกล่าวเสียเปล่า เสมือนไม่เคยเกิดขึ้น และไม่มีผลทางกฎหมายใดๆ การลบล้างผลพวงของรัฐประหารนี้จะมีผลให้บรรดาประกาศคณะรัฐประหารที่มุ่งผล

ผู้วิจัยเสนอว่าการจัดการคำสั่งและประกาศคณะรัฐประหารโดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ ก่อนหน้ารัฐประหารวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 และในรัฐประหารวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ดังนี้

(1) คำสั่งและประกาศคณะรัฐประหารก่อนวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 การแบ่งช่วงเวลาดังกล่าวเนื่องจากคำสั่งและประกาศคณะรัฐประหารในช่วงก่อนหน้านี้ไม่ได้ถูกรับรองความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของคำสั่งและประกาศคณะรัฐประหารเอาไว้ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน²⁶ คำสั่งหรือประกาศในลักษณะนี้ศาลสามารถที่จะเปลี่ยนแนวบรรทัดฐานเพื่อไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือประกาศประเภทนี้ได้ เนื่องจากไม่มีรัฐธรรมนูญรับรองสถานะของคำสั่งหรือประกาศดังกล่าวเอาไว้แล้ว แม้จะมีบทบัญญัติระดับพระราชบัญญัติรับรองไว้ศาลก็ไม่จำเป็นต้องรับรองความชอบธรรมของคำสั่งหรือประกาศดังกล่าว

(2) คำสั่งและประกาศคณะรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 การแบ่งคำสั่งและประกาศคณะรัฐประหารในช่วงนี้เอาไว้เนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้รับรองความชอบด้วยรัฐธรรมนูญเอาไว้ในมาตรา 279 ซึ่งรับรองความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในเชิงรูปแบบ แต่ไม่ได้รับรองในเชิงเนื้อหาให้ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เนื้อหาในส่วนที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญนี้สามารถวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายได้โดยกระบวนการควบคุมกฎหมายไม่ให้ขัดรัฐธรรมนูญหลังประกาศใช้ หรือควบคุมกฎหมายไม่ให้ขัดรัฐธรรมนูญเชิงรูปแบบ (concrete norm control) ซึ่งหากคำสั่งหรือประกาศดังกล่าวขัดกับรัฐธรรมนูญในฐานะกฎหมายสูงสุดแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลปกครองย่อมประกาศการมีผลใช้บังคับไม่ได้ของประกาศหรือคำสั่งดังกล่าว

นอกเหนือจากการเปลี่ยนบรรทัดฐานทางกฎหมายข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังได้เสนอวิธีการทำให้รัฐประหารไม่ชอบด้วยกฎหมายและไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ โดยมาตรการทางรัฐธรรมนูญ และมาตรการกฎหมายอื่นซึ่งประกอบด้วยมาตรการย่อย 3 มาตรการ ได้แก่

ทางกฎหมายของการรัฐประหาร รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2549 มาตรา 36 และมาตรา 37 และคำพิพากษาและกระบวนการสอบสวนต่าง ๆ ให้เสียเปล่า เสมือนไม่เคยเกิดขึ้น และให้ยุติการดำเนินการใดต่อไปในอนาคต. ดู มติชนสุดสัปดาห์, “ย้อนข้อเสนองาน “นิติราษฎร์” ปี 54 แฉลงการณ์ ล้างผลพวงรัฐประหาร ชงไล่-รธน.-คปค.-คตส.,” มติชนสุดสัปดาห์, 6 เมษายน 2566, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2567, https://www.matichonweekly.com/special-scoop/article_664420.

²⁶ ดู มาตรา 279 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560.

เมื่อกฎหมายดังขึ้น เสียงปิ่นก็เงียบลง?

(1) การแก้ไขเพิ่มเติมหรือยกเลิกมาตรา 279 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เพื่อให้คำสั่งและประกาศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติไม่มีรัฐธรรมนูญรับรองความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในเชิงรูปแบบไว้อีกต่อไป

(2) การยกเลิกคำสั่งและประกาศของคณะรัฐประหารที่ยังมีผลทางกฎหมายด้วยการตราเป็นพระราชบัญญัติยกเลิกคำสั่งหรือประกาศของคณะรัฐประหารที่มีสถานะเป็นกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ และให้คณะรัฐมนตรีออกคำสั่งคณะรัฐมนตรีหรือมติคณะรัฐมนตรีเพื่อยกเลิกคำสั่งหรือประกาศคณะรัฐประหารที่มีสถานะเป็นกฎหรือมาตรการของฝ่ายบริหาร

(3) การเปลี่ยนบรรทัดฐานและการสร้างสัญญาประชาคมด้วยการบัญญัติลงในรัฐธรรมนูญ เพื่อรับรองว่าการล้มล้างการปกครองโดยการรัฐประหารเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ ผู้นำเหล่าทัพห้ามยึดอำนาจ และฝ่ายตุลาการต้องไม่รับรองการรัฐประหาร รวมถึงต้องไม่รับรองการนิรโทษกรรม การรัฐประหารเอาไว้ในรัฐธรรมนูญ และต้องสร้างรัฐธรรมนูญจารีตที่ห้ามรัฐประหารและล้มล้างรัฐธรรมนูญ รวมถึงคณาจารย์คณะนิติศาสตร์ต้องเลิกสอนว่า ทหารยึดอำนาจได้สำเร็จย่อมเป็นรัฐธำมณียัตถ์ ประกาศสิ่งใดย่อมเป็นกฎหมายใช้บังคับกับประชาชนได้

4. ข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อสังเกตต่องานวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ มีการนำเสนอประเด็นน่าสนใจหลายประการ โดยเฉพาะการจุดประเด็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรตุลาการกับการรัฐประหาร หรือกล่าวให้ถึงที่สุดคือ การนำเสนอภาพบางส่วนขององค์กรตุลาการกับการเมือง

อย่างไรก็ดี ในงานวิจัยยังไม่ได้ให้น้ำหนักกับประเด็นนี้อย่างเพียงพอเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่ยืนยันว่าองค์กรตุลาการกับการรัฐประหารมีความสัมพันธ์กันจริง ซึ่งจะส่งผลต่อข้อเสนอของผู้วิจัยในการเปลี่ยนบรรทัดฐานของศาล และการไม่ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการรับรองความชอบธรรมในการช่วงชิงอำนาจตามจารีตเดิม ส่งผลต่อการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหาร โดยองค์กรตุลาการได้อย่างไร ผู้เขียนจึงขอเสนอประเด็นข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อสังเกตบางด้านที่สมควรจะนำมาอภิปรายต่อไปโดยหวังว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ในทางวิชาการ

4.1 การให้ความสำคัญกับองค์กรตุลาการมากเกินไป

องค์กรตุลาการมีบทบาทสำคัญในการเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 เป็นต้นมาที่องค์กรตุลาการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการรัฐประหาร แม้ว่าองค์กรตุลาการจะไม่ได้แสดงบทบาทออกมาอย่างเด่นชัดเช่นเดียวกับสถาบันการเมืองอื่นๆ²⁷ ดังจะเห็นได้ว่า หลังการรัฐประหาร ในปี พ.ศ. 2490 ศาลได้รับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหาร ดังปรากฏตามคำพิพากษา ศาลฎีกาที่ 45/2496 ซึ่งมีใจความว่า

“การที่คณะรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองประเทศได้สำเร็จนั้น คณะรัฐประหารย่อมมีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขยกเลิกและออกกฎหมายตามระบบแห่งการปฏิวัติ เพื่อบริหารประเทศชาติต่อไปได้มีฉะนั้นประเทศชาติจะตั้งอยู่ด้วยความสงบไม่ได้ ฉะนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2490 จึงเป็นกฎหมายอันสมบูรณ์ การแต่งตั้งให้ผู้ใดเป็นรัฐมนตรีในต่อนั้น ก็ย่อมเป็นการชอบด้วย”

คำอธิบายขององค์คณะผู้พิพากษาดังกล่าวได้กลายมาเป็นบรรทัดฐานให้กับศาลในคดีต่อๆ มา ให้ยึดถือเป็นแนวทางในการตัดสินผลทางกฎหมายของการรัฐประหารในประเทศไทย

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตว่าในงานวิจัยนี้ ไม่ได้อธิบายเหตุผลว่า เหตุใดผู้วิจัยจึงให้น้ำหนักกับองค์กรตุลาการเป็นพิเศษ รวมถึงแสดงความเกี่ยวข้องกันระหว่างองค์กรตุลาการและการรัฐประหาร ซึ่งทำให้เกิดการรับรองผลของการรัฐประหารโดยองค์กรตุลาการ²⁸

เมื่อพิจารณาเนื้อหาของงานวิจัยดังกล่าวโดยตลอด ผู้เขียนสันนิษฐานว่าในทรรศนะของผู้วิจัย การรับรองการรัฐประหารโดยศาลทำให้การรัฐประหารพลิกกลับจากเรื่องที่ไม่มีความชอบธรรมมาสู่เรื่องที่มีความชอบธรรมขึ้นมา รวมถึงแสดงนัยว่าการรัฐประหารมีความสำเร็จและมีประสิทธิภาพจากการบังคับใช้คำสั่งหรือกฎหมายของผู้กระทำการรัฐประหาร²⁹ ดังจะเห็นได้จากผู้วิจัยอธิบายว่า

---

²⁷ สมชาย บริชาศิลป์กุล, “ตุลาการในรัฐประหาร 2490,” *The 101.world*, 8 พฤศจิกายน 2563, สืบค้นเมื่อวันที่ 3 เมษายน 2567, <https://www.the101.world/1947-coup/>.

²⁸ ในงานวิจัยฉบับนี้ไม่ปรากฏว่า ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีหรือกรอบมโนทัศน์แบบใดมาใช้ในการวิเคราะห์.

²⁹ สมชาย บริชาศิลป์กุล, “ปัญหาทางกฎหมายบางประการเกี่ยวกับการปฏิวัติ,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตร

เมื่อกฎหมายดั่งขึ้น เสียงปิ่นก็เงยบลง?

“การรัฐประหารสามารถทำได้โดยชอบด้วยกฎหมายในประเทศไทย ทั้งๆ ที่เป็นการผิดร้ายแรงตามประมวลกฎหมายอาญา...เป็นเพราะศาลฎีกาได้วางบรรทัดฐานไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 ว่าการรัฐประหารสามารถทำได้หากทำสำเร็จ ซึ่งได้เป็นแนวทางของฝ่ายตุลาการสืบมาจนถึงปัจจุบัน...”³⁰

ทั้งนี้ การอธิบายในลักษณะดังกล่าวไม่ได้สะท้อนให้เห็นว่า เหตุใดจึงจำเป็นต้องให้น้ำหนักกับการศึกษาที่องค์กรตุลาการเพราะเมื่อเทียบกับองค์การอื่นของรัฐ องค์กรตุลาการเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบราชการที่สถาปนาขึ้นมาในช่วงทศวรรษที่ 2440 พร้อมๆ กับการปฏิรูประบบราชการอื่นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว³¹ ที่มีลักษณะร่วมกันคือการบังคับใช้กฎหมาย ไม่ว่าจะองค์การนั้นจะเรียกว่าศาลหรือกระทรวง ทบวง กรม ดังนั้น การให้น้ำหนักกับองค์กรตุลาการเป็นพิเศษจึงเป็นข้ออ่อนของงานวิจัยนี้และส่งผลให้ผลการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับองค์กรตุลาการอาจเป็นการด่วนสรุปเกินไป

ผู้เขียนขออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตุลาการกับคณะรัฐประหาร โดยวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจได้ก็คือ การพิจารณาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจหรือสังคมซึ่งอาจเชื่อมโยงให้เห็นว่าสาเหตุใดองค์กรตุลาการ จึงเข้ามามีส่วนสำคัญในการยอมรับการรัฐประหารและทำให้องค์กรตุลาการพิเศษกว่าส่วนราชการอื่นๆ ซึ่งไม่ปรากฏมาก่อนนับตั้งแต่หลังการสถาปนาระบบราชการ สะท้อนว่าสถาบันขององค์กรตุลาการในฐานะข้าราชการมืออาชีพได้มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหรือไม่³²

จากการศึกษาของ สุชิน ตันติกุล (2557) ได้ระบุว่าองค์กรตุลาการได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการรัฐประหารตั้งแต่ในขั้นของการเตรียมร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว)

มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), 37.

³⁰ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 17, 6.

³¹ ดู กุลลดา เกษบุญชู มีดี, *ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์: วิวัฒนาการรัฐไทย*, (นนทบุรี: ฟาเด้แวกัน, 2562).

³² ในอดีตสถานะขององค์กรตุลาการไม่ได้แตกต่างหากจากระบบราชการ ความพยายามปฏิรูประบบราชการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เกิดข้าราชการที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว และมีความเป็นมืออาชีพ (professional) โดยต่อมาความพยายามนี้ได้ถูกเน้นย้ำมากขึ้นเมื่อกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้มาดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงพยายามปลูกฝังให้ผู้พิพากษาพยายามวางตนอย่างเป็นอิสระ แม้แต่จากฝ่ายบริหารและการตัดสินใจในพระปรมาภิไธยของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งที่รู้จักในชื่อคดีพญาระกาในเวลาต่อมา. ดู เรื่องเดียวกัน, 206 – 232.

พุทธศักราช 2490 หรือรัฐธรรมนูญฉบับใต้ร่ม โดยในกลุ่มสมาชิกผู้ร่างรัฐธรรมนูญประกอบไปด้วยบุคคลสำคัญคือนาวาเอก กาจ กางสงคราม เป็นผู้อำนวยการร่างและผู้ร่วมร่างรัฐธรรมนูญคนสำคัญ อาทิ พระยาธิดพลีธรรมประคัลภ์ อธิบดีศาลฎีกา (เทียบกับประธานศาลฎีกาในปัจจุบัน) และพระยารัศมิ์ประจิตธรรมจรัส อดีตกรรมการศาลฎีกา (ในช่วงเวลาก่อนการรัฐประหารดำรงตำแหน่ง ปลัดกระทรวงยุติธรรม)³³ การนำเสนอข้อเท็จจริงนี้ทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรตุลาการกับคณะรัฐประหารผ่านบุคคลที่ถูกเรียกว่าเป็นประมุขของฝ่ายตุลาการรวมถึงสะท้อนให้เห็นจุดยืนทางการเมืองของฝ่ายตุลาการในช่วงเวลานั้น³⁴

หากพิจารณาความเชื่อมโยงทางการเมืองของพระยาธิดพลีธรรมประคัลภ์แล้ว จะพบว่า พระยาธิดพลีธรรมประคัลภ์เป็นผู้ดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกากว่า 10 ปี (พ.ศ. 2484 - 2495) โดยภายหลังจากพ้นจากตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกายังได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมต่ออีกเกือบ 4 ปี (พ.ศ. 2496 - 2500) ในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งสะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญและความไว้วางใจที่คณะรัฐประหารมีให้กับพระยาธิดพลีธรรมประคัลภ์³⁵ ทั้งนี้ การอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผลประโยชน์ที่ได้รับจากการรัฐประหารนั้นเป็นการวิเคราะห์ในทางเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อให้เห็นว่ากลุ่มผลประโยชน์มีแรงจูงใจอย่างไรที่จะก่อให้เกิดการรัฐประหาร

การอธิบายความเกี่ยวพันระหว่างองค์กรตุลาการกับคณะรัฐประหารโดยแสดงข้อเท็จจริงในการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญและการได้รับผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักความเป็นกลางและความเป็นอิสระของตุลาการ อาจจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการอธิบายความสำคัญขององค์กรตุลาการที่แตกต่างจากข้าราชการกลุ่มอื่นและทำให้เห็นอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางการเมืองนำไปสู่คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 รวมถึงสามารถนำความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรตุลาการและคณะรัฐประหารในการรัฐประหารครั้งอื่น ๆ

---

³³ สุชิน ตันติกุล, รัฐประหาร พ.ศ. 2490, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), 112.

³⁴ สมชาย วิชาศิลปกุล, อ้างแล้ว เจริญรลที่ 26.

³⁵ เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนี้ ในการนำเสนอผลการศึกษาวិจัยฉบับนี้ต่อสาธารณะได้มีการตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจจาก ต่อพงษ์ กิตติยานุพงศ์ อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้แสดงความคิดเห็นว่า งานวิจัยฉบับนี้ยังไม่ได้แสดงให้เห็นพัฒนาการทางความคิดหรือมุมมองขององค์กรตุลาการต่อการรัฐประหารเปรียบเทียบระหว่างองค์กรตุลาการในอดีตกับองค์กรตุลาการในปัจจุบัน³⁶ เนื่องจากความคิดหรือมุมมองของศาลในปัจจุบันอาจจะแตกต่างจากในอดีต

ผลของการที่ผู้วิจัยไม่ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรตุลาการกับการรัฐประหารนี้ส่งผลต่อข้อสรุปและข้อเสนอแนะในงานวิจัยที่ปรากฏในบทที่ 6 ที่เสนอว่า ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรตุลาการกับการรัฐประหารเกิดขึ้นบนพื้นฐานของการยอมรับและเชื่อฟังขององค์กรตุลาการต่อคำสั่งหรือประกาศของคณะรัฐประหาร โดยเน้นย้ำว่าสิ่งนี้เป็นผลผลิตของการฝึกอบรมความรู้ทางกฎหมายว่าเมื่อทหารยึดอำนาจได้สำเร็จย่อมเป็นรัฐธำนิปไตย ประกาศสิ่งใดมาย่อมเป็นกฎหมายใช้บังคับได้ทั่วไป ซึ่งสังคมจะต้องเปลี่ยนบรรทัดฐานและสร้างสัญญาประชาคมใหม่ อาจารย์นิติศาสตร์จะต้องเลิกผลิตซ้ำคำบรรยายที่ส่งเสริมให้องค์กรตุลาการยอมรับอำนาจของการรัฐประหาร³⁷

การสรุปผลและการเสนอแนะดังกล่าวจึงอาจไม่ใช่ทางออกของการแก้ไขปัญหาการรัฐประหาร เนื่องจากผู้วิจัยยังไม่ได้แสดงให้เห็นตลอดงานวิจัยว่าคำสอนดังกล่าวมีผลต่อการยอมรับอำนาจของการรัฐประหารจริงหรือไม่และการยอมรับรัฐประหารนั้นในองค์กรตุลาการแตกต่างจากระบบราชการทั่วไปอย่างไร

4.2 การอธิบายความชอบธรรมของการรัฐประหารเชื่อมโยงกับจารีต

นอกจากประเด็นที่งานวิจัยไม่ได้อธิบายว่า องค์กรตุลาการได้เข้าไปมีความสัมพันธ์กับการรัฐประหารอย่างไรแล้ว อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือข้อสังเกตต่องานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยไม่ได้อธิบายว่าการรับรองความชอบธรรมของการรัฐประหารโดยองค์กรตุลาการเกิดขึ้นได้อย่างไร ผู้วิจัยเพียงแต่สรุปว่าการรับรองความชอบธรรมของการรัฐประหารโดยองค์กรตุลาการนี้เป็นผลมาจากการยอมรับจารีตของการแย่งชิงอำนาจและปราบดาภิเษกของกษัตริย์ในสมัยอยุธยา ซึ่งทำให้

---

³⁶ ดู คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “การทำให้รัฐประหารหมดไปด้วยมาตรการทางกฎหมาย,” Facebook, 9 ตุลาคม 2566, สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2567, <https://www.facebook.com/Thammasatlaw/videos/1051560082666942/>.

³⁷ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 17, 45.

ในการวิเคราะห์ว่า องค์การตุลาการได้รับเอาความคิดนี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ทางสังคม (social norm) ได้อย่างไร แล้วแสดงออกมาเป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษาที่รับรองคณะรัฐประหารได้อย่างไร ประเด็นนี้ไม่ได้มีคำตอบที่ชัดเจนในงานวิจัย

การอธิบายความชอบธรรมทางการเมืองเชื่อมโยงกับจารีตไม่ใช่เรื่องใหม่ ในงานวิชาการด้านนิติศาสตร์หรือสังคมศาสตร์อื่นๆ ที่มีกฎหมายเป็นวัตถุการศึกษาก็ให้ความสนใจความสัมพันธ์ระหว่างจารีต วัฒนธรรม หรือปทัสถาน (norm) อื่นๆ ในสังคม กับกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย (legal norm)

เค้าความคิดของการศึกษานิติศาสตร์กับกฎเกณฑ์ทางสังคมอื่นๆ เริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในงาน ฟรีดริค คาร์ล ฟอน ซาวิญญี่ (Friedrich Carl von Savigny, ค.ศ. 1779 – 1861) ในงานชื่อว่า Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft ซึ่งอธิบายว่ากฎหมายเป็นจิตวิญญาณประชาชาติ (Volksgeist) โดยกฎหมายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชาติที่มีรากเหง้ายังลึกอยู่ในประวัติศาสตร์ของแต่ละชาติ มีพื้นฐานมาจากจารีต ประเพณีและความเชื่อของชาวบ้านและได้รับแรงขับเคลื่อนจากภายในสังคมให้ปรากฏตัวออกมาในรูปแบบของกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย กฎหมายจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชาติที่เกิดขึ้นและพัฒนาจากจิตสำนึกร่วมกันของประชาชน³⁸

ในไทย งานศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับกฎเกณฑ์ทางกฎหมายที่สำคัญ ปรากฏในงานของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (พ.ศ. 2483 – 2566) ชื่อว่า รัฐธรรมนูญบัญญัติวัฒนธรรมไทย ในบทความนี้ นิธิได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรกับรัฐธรรมนูญบัญญัติวัฒนธรรม ซึ่งเป็นข้อกำหนดของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้ช่วงชิงและรักษาสถานะแห่งอำนาจของบุคคลและสถาบันต่างๆ ในสังคมมาเป็นเวลานานจนเกิดการยอมรับกันในระดับหนึ่ง แล้วกลายเป็นวัฒนธรรมการเมือง³⁹ ความคิดในบทความนี้แสดงให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญบัญญัติวัฒนธรรมมีสถานะเป็นรัฐธรรมนูญที่แท้จริงของสังคมไทย มีอิทธิพลในทางปฏิบัติต่อการตรองหรือส่งเสริม

---

³⁸ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, *ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อานกฎหมาย, 2564), 370.

³⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ, และรูปการณ์จิตสำนึก*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2563), 115.

รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร⁴⁰ และในบทความนี้ได้อธิบายว่ากระบวนการรับรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจเกิดขึ้นได้ในบริบทใด

นอกจากงานของนิธิแล้ว งานวิชาการที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับระบบกฎหมายไทยได้น่าสนใจคือ งานของ บียอร์น เดรสเซล (Björn Dressel) ชื่อว่า *When Notions of Legitimacy Conflict: The Case of Thailand* บทความนี้อธิบายความชอบธรรมทางการเมืองในไทยมีแหล่งความชอบธรรม (legitimacy) ที่อ้างอิงได้ 2 แนวคิดคือ แนวคิดเรื่องความมั่นคงของชาติ ที่เป็นแนวคิดดั้งเดิมและมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน พร้อมกับการปกครองดั้งเดิมในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เป็นรากฐานของสังคมไทย และแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นภายหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินสยาม⁴¹ โดยในบทความอธิบายว่าสังคมของไทยยอมรับแหล่งความชอบธรรมทั้งสองควบคู่กันทำให้ประชาธิปไตยเป็นเพียงหนึ่งในที่มาของความชอบธรรมเท่านั้น ในบางครั้งรัฐอาจอ้างแนวคิดความมั่นคงของชาติเป็นเหตุให้จำกัดความชอบธรรมทางประชาธิปไตย โดยออกกฎหมายยกเว้นมาจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นในกฎหมายไทยแทบทุกเรื่อง⁴²

กรณีของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้อธิบายความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหารเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยและความชอบด้วยกฎหมายนี้มีที่มาจากการชิงอำนาจและปราบดาภิเษกของพระมหากษัตริย์ 33 พระองค์ในอดีต ผู้วิจัยเปรียบเทียบว่าการปราบดาภิเษกมีสถานะเทียบเท่ากับการรัฐประหารซึ่งเป็นการพิจารณารูปแบบของการปราบดาภิเษกและการรัฐประหารที่มีการใช้กำลังเพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมืองเท่านั้น⁴³ โดยไม่ได้พิจารณาบริบทอื่นๆ ประกอบ

อนึ่ง ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า การเปรียบเทียบการรัฐประหารกับการปราบดาภิเษก อาจเป็นการเปรียบเทียบที่ผิดฝาผิดตัวและการนำเสนอทวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นอาจมีปัญหา โดยเฉพาะเมื่อผู้วิจัยไม่ได้อธิบายให้ชัดเจนว่าทั้งสองเรื่องสัมพันธ์กันอย่างไร การอธิบายว่าการรัฐประหารได้รับอานิสงส์ของความชอบธรรมจากจารีตในอดีตจึงอาจเป็นให้ศาลในปัจจุบันรับรองความชอบด้วย

---

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 116.

⁴¹ Björn Dressel, “When Notions of Legitimacy Conflict: The Case of Thailand,” 2010 *Politics & Policy* 38 (3) 445: 445.

⁴² ดู ธงชัย วินิจจะกุล, *รัฐประชาชาติ: ว่าด้วยรัฐไทยในปัจจุบัน*, (นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, 2563), 187-226.

⁴³ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่* 17, 9.

กฎหมายอาจเป็นการนำเหตุการณ์ในอดีตมาอ้างอิงเพื่อสนับสนุนเหตุผลเท่านั้น โดยอาจขาดความเชื่อมโยงกับบริบทในทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ ผู้เขียนมีข้อสังเกตดังนี้

(1) มโนทัศน์ว่าด้วยรัฐและอำนาจรัฐเป็นสิ่งที่เพิ่งถูกพัฒนาขึ้นมาในภายหลัง

การรัฐประหาร (coup d'état) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงผู้ครองอำนาจโดยวิธีการที่ไม่เป็นไปตามกฎหมายของรัฐบาลนั้นๆ โดย (อาจ) ใช้กำลังทหารเป็นเครื่องมือและการกระทำนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อยึดอำนาจรัฐบาลที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศที่เป็นอยู่หรือล้มล้างการปกครองบางส่วนเพื่อสร้างระบบการปกครองในแบบใหม่ขึ้นมา⁴⁴ ดังนั้น การรัฐประหารจะเกิดขึ้นได้เฉพาะในระบบการปกครองแบบรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีระบอบราชการอาชีวะและทหารกองประจำการซึ่งทำให้อำนาจรัฐขึ้นอยู่กับสององค์กรนี้⁴⁵ กล่าวให้ถึงที่สุด อย่างน้อยการรัฐประหารจะเกิดขึ้นได้ในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งเป็นรูปแบบขั้นต้นของรัฐชาติสมัยใหม่

ในกรณีของไทยแนวคิดเรื่องรัฐและกษัตริย์เพิ่งมีความเปลี่ยนแปลงในช่วงทศวรรษที่ 2390 หรือประมาณช่วงปลายรัชกาลที่ 3 ต่อเนื่องรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นผลจากการมีปฏิสัมพันธ์กับชาติตะวันตกและการเติบโตของการค้าระหว่างประเทศ แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ในสังคมไทยผูกพันกับความเชื่อในจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ โดยเป็นรัฐที่ปราศจากอาณาเขตชัดเจนแน่นอน⁴⁶ ตามวิถีรัฐจารีตหรือรัฐราชาธิราช ลักษณะของอำนาจรัฐในเวลานั้น การบังคับใช้กฎหมายมีจำกัดเฉพาะในหัวเมืองเอก โท ตรี และจัตวา ที่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพ และอำนาจเหนือเมืองต่างๆ จะลดหลั่นลงไปตามระยะความใกล้ไกลจากกรุงเทพ⁴⁷ ส่วนกรณีของอำนาจรัฐนั้น สัมพันธ์กับสิทธิธรรมของกษัตริย์ที่ไม่ได้มีสถานะเป็นมนุษย์ธรรมดาแต่เป็นผู้มีผลบุญสะสมเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ทำให้อำนาจรัฐเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคลและไม่ใช่คุณสมบัติที่ถ่ายทอดทางสายโลหิตได้⁴⁸

⁴⁴ ไชยะ เทพา, “การรัฐประหารในการเมืองไทย,” (ดุสิตนิพนธ์ หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การเมือง) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2559), 35.

⁴⁵ พันศักดิ์ วิญญรัตน์, *คู่มือรัฐประหาร*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, 2556), 39-42.

⁴⁶ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, 2565), 32.

⁴⁷ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, *นิเวศวิทยาไทยเชิงวิพากษ์*, (กรุงเทพฯ: วิญญชน, 2549), 19.

⁴⁸ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *อ้างแล้ว* เชิงอรรถที่ 45, 32.

ลักษณะดังกล่าวผิดกับรัฐสมัยใหม่ที่มีขอบเขตที่ชัดเจน ในขณะที่อำนาจรัฐไม่ได้เป็นเรื่องของสิทธิธรรมส่วนบุคคล แต่อำนาจรัฐถูกทำให้อยู่ในรูปแบบที่มีความชัดเจนและเป็นสถาบันบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และมีกระบวนการบังคับใช้กฎหมายมีความเป็นเอกภาพภายใต้ระบบราชการที่ถูกสร้างขึ้นมารองรับ⁴⁹

ดังนั้น อำนาจรัฐที่มีเอกภาพจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยธรรมชาติของการปกครองของความเป็นรัฐ แต่เกิดขึ้นเฉพาะในบริบทของรัฐสมัยใหม่ ในขณะที่อำนาจรัฐแบบจารีตหรือรัฐราชาธิราชอำนาจปรากฏอยู่กับสิทธิธรรมของผู้ปกครอง โดยเป็นบุคลิกลักษณะส่วนบุคคลไม่ได้มีความเป็นสถาบันที่มีความต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ การทำรัฐประหารแย่งชิงอำนาจจึงเป็นเรื่องที่ไม่สามารถเกิดขึ้นในระบบรัฐจารีตหรือรัฐราชาธิราชแบบกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงเทพก่อนการปฏิรูประบบราชการในปี พ.ศ. 2435 เป็นอย่างน้อย

(2) การไม่สามารถอธิบายเปรียบเทียบระหว่างรัฐประหารกับการปราบดาภิเษก

ต่อเนื่องจากในข้อ (1) ที่สภาวะความเป็นรัฐสมัยใหม่ยังไม่เกิดขึ้นทำให้การอธิบายเปรียบเทียบว่า การปราบดาภิเษกมีความหมายเช่นเดียวกันกับการรัฐประหารอาจไม่ถูกต้อง เพราะหากพิจารณาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การอ้างสิทธิธรรมหรือความชอบธรรมในการปกครองรัฐแบบจารีตนั้น ผู้ปกครองสามารถอ้างที่มาของความชอบธรรมได้ในหลายลักษณะดังเช่นปรากฏในแนวคิดเรื่องปัญจราชาภิเษกที่อธิบายว่าความชอบธรรมในการขึ้นเป็นกษัตริย์ในอดีตนั้นมีวิธีการอย่างน้อย 5 วิธีการ ซึ่งการปราบดาภิเษกคือ หนึ่งในวิธีที่ชอบธรรมในการได้อำนาจการปกครองมา⁵⁰ ในขณะเดียวกันอำนาจและความชอบธรรมภายใต้การปกครองแบบจารีตของไทยนั้นอยู่ภายใต้คติที่เรียกว่า ปัญจอันตรธานซึ่งสะท้อนมิตินิยามคิดเรื่องอำนาจที่มีความเสื่อมสลายไปได้ เมื่อคนนั้นสิ้นบุญญาบารมีไปแล้ว

ทั้งนี้ แม้ว่าจะเป็นการได้ราชสมบัติมาด้วยวิธีการทำสงครามแย่งชิงราชสมบัติก็ตาม แต่ความชอบธรรมของผู้ปกครองภายใต้จักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ⁵¹ การแสดงออกซึ่งความชอบ

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 44; สมชาย ปรีชาศิลปกุล, อ้างแล้ว เจริญธรรที่ 46, 27-28.

⁵⁰ ทองบรรณาการ ทองแถม, เรื่อง ราชวาทิเษก, (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2479), 1-9.

⁵¹ ดูเนก มากอนันต์, จักรพรรดิราช: คติอำนาจเบื้องหลังชนชั้นนำไทย, (กรุงเทพฯ มติชน, 2561), 13-37.

ธรรมอาจดำเนินการผ่านพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเสริมสร้างบารมีทางการปกครองซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของการปกครองของรัฐจารีตในอุษาคเนย์⁵²

ตัวอย่างเช่นในกรณีของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 24 ของกรุงศรีอยุธยาที่เป็นผู้ชิงราชสมบัติ (usurper) มาจากสมเด็จพระเอกาทศวงศ์ เมื่อได้ราชสมบัติมา สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงมีกระบวนการสร้างความชอบธรรม (legitimization) หลายวิธีการ อาทิ การใช้เรื่องเล่า (narrative) เพื่ออธิบายความเชื่อมโยงพระองค์กับพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองพระนคร และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยา ซึ่งทำให้สมเด็จพระเจ้าปราสาททองมีความสืบเนื่องในการได้รับราชสมบัติ หรืออีกวิธีการหนึ่งที่ทรงนำมาใช้ในการสร้างความชอบธรรมก็คือการทำพระราชพิธีอินทราภิเษก⁵³

กรณีนี้ตรงกันข้ามกับการรัฐประหาร ที่ไม่ได้เป็นหนทางที่แสดงถึงความชอบธรรม (legitimacy) ทางการเมืองของรัฐสมัยใหม่ที่เป็นรัฐชาติ เนื่องจากความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐชาติถูกกำหนดเอาไว้อย่างชัดเจนเป็นแบบแผน หรือวิธีการอันเป็นกิจจะลักษณะไว้ในตรัสสารทางการเมืองหรือกฎหมายว่า การส่งต่ออำนาจทางการเมืองจะเป็นอย่างไร ตัวอย่างเช่น ในกรณีของประเทศไทยได้มีการรับรองความชอบธรรมในการครองราชสมบัติโดยต่อเนื่องผ่านการสืบราชสันตติวงศ์ โดยเริ่มปรากฏเมื่อมีการยกย่องพระราชกฤษฎีกาที่ 1 ว่าด้วยราชประเพณีกรุงสยาม⁵⁴ และต่อมามีการกำหนดไว้ในกฎหมายระเบียบว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์หรือเมื่อเปลี่ยนผ่านมาสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย การเข้าสู่อำนาจทางการเมืองล้วนถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อให้การเข้าสู่อำนาจมีความชอบธรรมทางประชาธิปไตยและเป็นไปตามแบบแผนทางการเมือง

ในกรณีของการรัฐประหาร การเข้าสู่อำนาจไม่ได้เป็นไปตามแบบแผนดังเช่นกล่าวมาข้างต้น ย่อมไม่สามารถสร้างความชอบธรรมทางการเมืองตามวิถีทางปกติได้ การรัฐประหารจึงต้อง

---

⁵² ดู นิธิ เอียวศรีวงศ์, *เสด็จพ่อ ร.5 วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย และประชาชนในรัฐนาฏกรรม*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2567), 191-200.

⁵³ พิชญา สุ่มจินดา, *สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง: รัฐประหาร ความชอบธรรม พิธีกรรม ศิลปะ*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพิริยะ ไกรฤกษ์, 2563), 43-46.

⁵⁴ ดู เขมภัทร ทฤษฎีคุณ, “ความยกย่องของการอธิบายสถานะพระราชกฤษฎีกาที่ 1 ในฐานะรัฐธรรมนูญ,” *สถาบันปริทัศน์ พจนมัย*, 2 พฤศจิกายน 2566, สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2567, <https://pridi.or.th/th/content/2023/11/1743>.

เกิดขึ้นพร้อมกับเหตุการณ์ทางการเมืองบางประการที่แสดงให้เห็นว่า ผู้มีอำนาจทางการเมืองในสถานการณ์ปกติไม่ได้มีความชอบธรรมอีกต่อไป ด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น การทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งลดทอนประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ⁵⁵ เป็นต้น เพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้กำลังเข้ามามีอำนาจปกครองแต่ไม่เป็นการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในการเข้ามาปกครอง

ดังนั้น การที่ผู้วิจัยไม่ได้แสดงให้เห็นว่าการรัฐประหารมีความชอบธรรมทางการเมืองอย่างไร เพียงแต่กล่าวอ้างว่าการรัฐประหารเป็นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับกันถ้าทำสำเร็จก็จะมีมีความชอบธรรมพร้อมกับที่ผู้วิจัยได้ยกคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ 45/2496 เพื่อยืนยันว่าการกระทำของคณะรัฐประหารชอบด้วยกฎหมาย⁵⁶ อาจทำให้คำอธิบายว่าการปราบดาภิเษกกับการรัฐประหารเหมือนกันจึงไม่ถูกต้อง

นอกจากนี้ การอ้างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 อาจจะไม่ชัดเจนว่าประเด็นที่ศาลวินิจฉัยนั้นเป็นการยืนยันความชอบธรรมทางการเมือง (political legitimacy) หรือความชอบด้วยกฎหมาย (legality) ซึ่งทั้งสองเรื่องมีความแตกต่างกันและส่งผลต่อคำอธิบายของผู้วิจัย

เมื่อพิจารณางานวิชาการของ ลิขิต ธีรเวคิน นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ที่ศึกษาการเมืองไทย ได้อธิบายความแตกต่างระหว่างความชอบธรรมทางการเมืองกับความชอบด้วยกฎหมายมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ความชอบธรรมเป็นเรื่องของเหตุผลที่ผู้ปกครองแสดงว่าอำนาจ (authority) มาจากแหล่งใดและการเข้าสู่อำนาจมาจากวิธีการใด⁵⁷ ทั้งนี้ ความชอบธรรมทางการเมืองเกี่ยวพันกับระบอบการปกครอง ในขณะที่ความชอบด้วยกฎหมายเป็นเกี่ยวกับว่ากฎหมายตราขึ้นโดยผู้มีอำนาจสูงสุดในระบอบการปกครองนั้น โดยถูกต้องตามกระบวนการที่มีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และกฎหมายได้รับการยอมรับจากประชาชนหรือไม่⁵⁸

ดังนั้น ในกรณีที่ศาลฎีกาตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 นั้นศาลได้ยืนยันเพียงว่าการกระทำของคณะรัฐประหารชอบด้วยกฎหมาย แต่ไม่ได้เป็นการยอมรับความชอบธรรมทาง

---

⁵⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *รากหญ้าสร้างบ้าน ชนชั้นกลางสร้างเมือง*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2552), 15-17.

⁵⁶ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, *อ้างแล้ว* เจริญรทที่ 17, 9-10.

⁵⁷ ลิขิต ธีรเวคิน, *ความถูกต้องตามกฎหมาย ความชอบธรรมทางการเมือง และธรรมแห่งอำนาจ*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), 12-19.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 10.

การเมืองของการรัฐประหาร ส่วนในประเด็นเรื่องความชอบด้วยกฎหมาย ลิขิตยังได้อธิบายว่า การรับรองผลของการรัฐประหารนั้นเป็นการวินิจฉัยตามความเป็นจริงทางการเมือง (political reality) ในขณะนั้น ซึ่งเป็นการเน้นย้ำว่าการที่ศาลรับรองความชอบด้วยกฎหมายของคณะรัฐประหารที่มีอำนาจปกครองและกำหนดกฎเกณฑ์ในเชิงคำสั่งใดๆ ที่ใช้บังคับกับประชาชน ไม่ได้เป็นการยอมรับความชอบธรรมทางการเมืองของคณะรัฐประหารหรือยอมรับความชอบด้วยกฎหมายโดยตรงในลักษณะเดียวกันกับผู้ปกครองที่มีความชอบธรรมทางการเมืองตามปกติ การอธิบายความชอบธรรมของการปราบดาภิเษกจึงเป็นคนละเรื่องกับความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหาร

(3) การอธิบายความชอบธรรมทางจารีตเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

ท้ายที่สุด การอธิบายความชอบธรรมทางจารีตเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยไม่ได้อธิบายอย่างเป็นกิจจะลักษณะในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยเพียงอธิบายว่า

“การปราบดาภิเษกก็คือ การรัฐประหารนั่นเอง การยึดอำนาจโดยใช้กำลังเป็นสิ่งที่ทำได้ ถ้าทำสำเร็จจะมีความชอบธรรมและอำนาจในการปกครอง...เป็นรัฐธรรมนูญไม่เป็นลายลักษณ์อักษร...หรือรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีของประเทศไทยที่ยึดถือมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ในวันที่ 27 มิถุนายน 2475 ซึ่งมีฐานะเป็นรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร หรือรัฐธรรมนูญบัญญัติ (codified constitution) ฉบับแรกของไทย...รัฐธรรมนูญจารีตที่ให้การทำการรัฐประหารหรือการใช้กำลังเข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศเป็นสิ่งที่ทำได้ ถ้าทำสำเร็จจะมีความชอบธรรมในอำนาจที่ยึดมาได้ จึงต้องหมดไปจากประเทศไทยนับจากนั้น...ทว่า หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา การยึดอำนาจเป็นสิ่งที่ทำได้ถ้าทำสำเร็จยังคงเป็นกติกาก่อนการขึ้นสู่อำนาจของประเทศไทย...ประเทศไทยมีรัฐประหารที่ประสบความสำเร็จถึง 13 ครั้ง...ซึ่งหมายความว่ารัฐธรรมนูญจารีตฉบับดั้งเดิมที่ให้รัฐประหารทำได้ถ้าทำสำเร็จ ยังใช้บังคับในประเทศไทย ...”⁵⁹

ปัญหาของการอธิบายในลักษณะนี้คือ ผู้วิจัยไม่ได้แสดงให้เห็นว่าการยอมรับความชอบธรรมและอำนาจการปกครองของผู้แย่งชิงอำนาจนั้นสืบเนื่องมาสู่การรับรองความชอบธรรมของ

---

⁵⁹ ปริญา เทวานฤมิตรกุล, อ้างแล้ว เจริญรถที่ 17, 9-10.

การรัฐประหารอย่างไรและการรับรองความชอบธรรมทางนี้ได้กลายมาเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมไทย จนนำมาสู่การรับรองความชอบด้วยกฎหมายได้อย่างไร

ในทางทฤษฎี วัฒนธรรมเป็นสถาบันรูปแบบหนึ่งของสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมของตัวแสดงต่างๆ อย่างไรก็ตาม การอธิบายว่าเรื่องใดมีความสำคัญจนพัฒนาขึ้นมาเป็นสถาบันในรูปวัฒนธรรมจะต้องแสดงให้เห็นว่าสถานะเส้นทางบังคับของเรื่องนี้ เหตุการณ์หรือการตัดสินใจในอดีตมีอิทธิพลต่อทางเลือกปัจจุบันและอนาคตอย่างไร และเส้นทางบังคับดังกล่าวมีความต่อเนื่องกันมาโดยตลอดไม่มีพลิกผันซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมนั้นถูกตอกย้ำอย่างไร⁶⁰

ตัวอย่างของงานวิชาการที่อธิบายความต่อเนื่องของความชอบธรรมทางจารีตที่กลายมาเป็นวัฒนธรรมการเมืองของไทยนี้อาจพิจารณาได้จากงานของนิธิ และงานของเดรสเซล ที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ โดยงานทั้งสองชิ้นได้ชี้ให้เห็นว่าความชอบธรรมทางจารีตได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการเมืองและปทัสถานทางกฎหมายภายใต้ระบอบการปกครองประชาธิปไตยของไทยได้อย่างไร ผ่านกระบวนการตอกย้ำของสถาบันต่างๆ

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยอธิบายว่าการรับรองความชอบธรรมของการปราบดาภิเษกเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการเมืองของไทยและส่งผลต่อการตัดสินใจของศาลในการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหารนี้ เสมือนความสัมพันธ์นั้นต่อเนื่องกลายเป็นเส้นทางบังคับโดยตลอดผ่านกระบวนการตอกย้ำต่างๆ อย่างไม่สูญสลาย ซึ่งทำให้องค์กรตุลาการรับเอาแนวคิดนี้มาเป็นฐานรับรองความชอบด้วยกฎหมายตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496

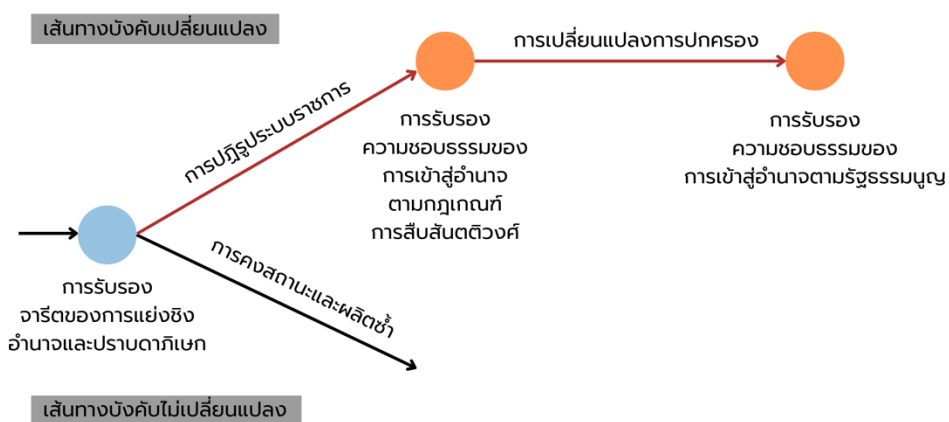
แต่ในความเป็นจริงระยะเวลานับตั้งแต่การชิงราชสมบัติและปราบดาภิเษกครั้งสุดท้ายโดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงวันที่ศาลฎีกามีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 มีระยะเวลาห่างกันกว่า 171 ปี ซึ่งระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวไม่ได้มีการชิงราชสมบัติแต่อย่างใด อีกทั้งเมื่อพิจารณาแล้ว พบว่าเส้นทางบังคับของการยอมรับความชอบธรรมของการปราบดาภิเษกได้มีจุดพลิกผันสำคัญที่นำมาสู่การเกิดเส้นทางบังคับใหม่คือ การปฏิรูประบอบราชการและรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีระบบข้าราชการประจำและทหารอาชีพรายได้การบังคับบัญชาของ

---

⁶⁰ see James Mahoney, *supra* note 13, 510-512; Giovanni Capoccia, “Critical Junctures,” in Orfeo Fioretos and others (Eds.), *The Oxford Handbook of Historical Institutionalism*, (Oxford: OUP, 2016), 89-102.

กษัตริย์และรัฐส่วนกลางที่กรุงเทพ⁶¹ ทำให้กระบวนการส่งต่ออำนาจเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาอยู่ในรูปแบบที่เป็นสถาบันมากขึ้นและไม่ได้มีสถานะที่อำนาจทางการเมืองกระจายตัวเช่นเดียวกันกับที่มีในกรุงศรีอยุธยา⁶² ประกอบในปี พ.ศ. 2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและมีการสถาปนารัฐธรรมนูญขึ้นมาซึ่งเป็นต่อยอดของกระบวนการทำให้อำนาจอยู่ในรูปของสถาบัน สถานการณ์ทั้งสองทำให้เห็นว่าเส้นทางบังคับมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและนำไปสู่การเกิดเส้นทางบังคับใหม่ (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 การเปลี่ยนแปลงเส้นทางบังคับ

หมายเหตุ ภาพนี้แสดงให้เห็นสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบังคับที่เกิดขึ้นเพื่ออธิบายให้เห็นถึงระดับของการเปลี่ยนแปลงสถาบัน ที่ทำให้เกิดจุดพลิกผันที่ทำให้เส้นบังคับเดิม (การรับรองจารีตของการแย่งชิงอำนาจและปราบดาภิเษก) เปลี่ยนแปลงไปมาสู่เส้นทางใหม่ (การรับรองความชอบธรรมของการเข้าสู่อำนาจตามกฎหมายและการสืบสันตติวงศ์)

กล่าวโดยสรุป ข้อจำกัดสำคัญของงานวิจัยนี้คือการไม่ได้อธิบายให้เห็นอย่างเป็นเหตุเป็นผลว่าการแย่งชิงอำนาจและปราบดาภิเษกของพระมหากษัตริย์ 33 พระองค์ของกรุงศรีอยุธยามีความสัมพันธ์อย่างไรกับการยอมรับความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหารที่เกิดขึ้นภายหลัง

⁶¹ ดู กุลลดา เกษบุญชู มีด, อ้างแล้ว เจริญอรุณที่ 30.

⁶² สมชาย ปรีชาศิลปกุล, อ้างแล้ว เจริญอรุณที่ 46, 17-20; ดู คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, ประวัติศาสตร์อยุธยา หัวคตวรรษสู่โลกใหม่, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2563), 222-248.

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังปรากฏตามข้อพิจารณาทั้ง 3 ประการในช่วงต้น ซึ่งสะท้อนให้ว่างานวิจัยนี้ ยังมีประเด็นที่ไม่สมบูรณ์ในการอธิบายเรื่องความชอบธรรมทางจารีตในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยและเป็นระเบียบของสังคมซึ่งทำให้เกิดการยอมรับความชอบด้วยกฎหมายของคณะรัฐประหารโดยองค์กรตุลาการได้อย่างไร

4.3 จารีตในฐานะที่อาจไม่ใช่กฎหมายจารีตประเพณี

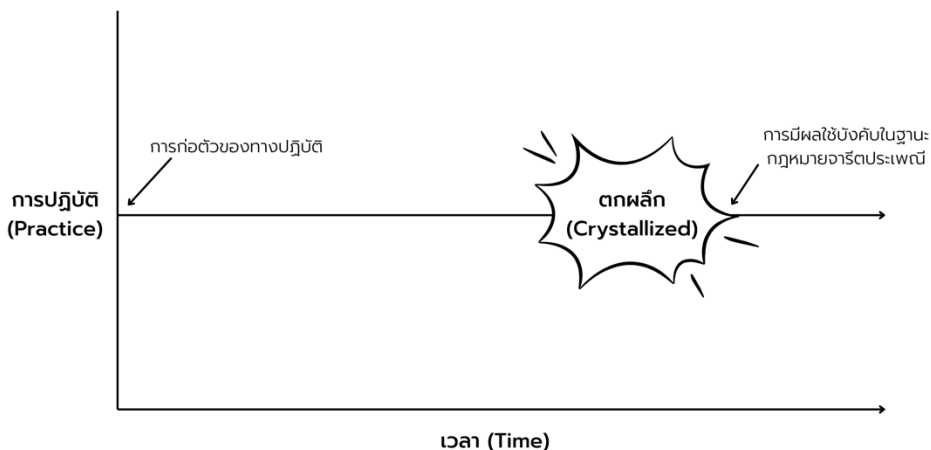
ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นที่น่าสนใจว่า ศาลฎีกาตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 ได้สถาปนากฎหมายจารีตประเพณีที่รับรองการใช้อำนาจของคณะรัฐประหาร โดยผู้วิจัยอธิบายในเชิงว่าเหตุที่ศาลวินิจฉัยเช่นนี้เป็นผลมาจากศาลยึดถือและยอมรับความชอบธรรมทางจารีตของการแย่งชิงอำนาจและปราบดาภิเษกเป็นพื้นฐานของการยอมรับอำนาจของคณะรัฐประหาร โดยสถานะของหลักการดังกล่าวเป็นเสมือนกฎหมายจารีตประเพณีของประเทศไทยที่มีค่าบังคับในระดับรัฐธรรมนูญ⁶³

อย่างไรก็ดี ประเด็นสำคัญที่งานวิจัยฉบับนี้ไม่ได้แสดงให้เห็นก็คือ การยอมรับความชอบธรรมของการแย่งชิงอำนาจนั้นมิใช่สถานะเป็นกฎหมายจารีตประเพณีที่มีค่าบังคับในระดับรัฐธรรมนูญของระบบกฎหมายไทยได้อย่างไร เนื่องจากไม่ใช่จารีตประเพณีทุกเรื่องจะมีสถานะเป็นกฎหมายจารีตประเพณี (customary law)

---

⁶³ ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 17, 9-10.

ภาพ 3 การก่อตัวของกฎหมายจารีตประเพณี

จารีตประเพณีในเรื่องใดจะมีสถานะเป็นกฎหมายจารีตประเพณีจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการคือ องค์ประกอบภายนอกที่จะต้องมีการปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอ (general practice) ซ้ำๆ กันเป็นระยะเวลานานจนไม่รู้ว่าเริ่มต้นขึ้นเมื่อใด และองค์ประกอบภายในที่จะต้องรู้สึกว่าการจารีตประเพณีเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและจะต้องปฏิบัติตาม (opinion juris sive necessitatis)⁶⁴ (ภาพที่ 3) ถ้าหากจารีตประเพณีใดมีองค์ประกอบทั้งสองประการแล้วจึงจะถือว่าจารีตประเพณีนั้นมีสถานะเป็นปทัสถาน (norm) ที่มีค่าบังคับเป็นกฎหมายเหนือกว่าจารีตประเพณีทั่วไป ในทางตรงกันข้ามจารีตประเพณีใดที่ไม่มีองค์ประกอบทั้งสองก็จะได้ไม่มีสถานะเป็นกฎหมายจารีตประเพณีเช่นเดียวกัน

ในกรณีของงานวิจัยนี้ ไม่ได้อธิบายให้เห็นว่าจารีตประเพณีที่ยอมรับความชอบธรรมของการแย้งชิงอำนาจ ได้ตกผลึก (crystallized) จนกลายมาเป็นจารีตประเพณีที่มีสถานะพิเศษเป็นกฎหมายจารีตประเพณีได้อย่างไร เช่นเดียวกันกับที่ผู้วิจัยไม่ได้อธิบายว่าความชอบธรรมทางจารีตเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมได้อย่างไร

ประเด็นนี้จึงมีปัญหาคือต้องพิจารณาต่อไปว่าสถานะของจารีตประเพณีที่ยอมรับความชอบธรรมของการแย้งชิงอำนาจนี้มีสถานะเป็นกฎหมายจารีตประเพณีหรือไม่ และมีค่าบังคับในระดับรัฐธรรมนูญจริงหรือไม่ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างจารีตประเพณีกับกฎหมายลายลักษณ์อักษรจะ

⁶⁴ สมยศ เชื้อไทย, คำอธิบายกฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 28, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2564), 100.

เมื่อกฎหมายดั่งขึ้น เสียงปิ่นก็เงยบลง?

เป็นอย่างไร เพราะในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยอธิบายเสมือนว่า การรัฐประหารมีสถานะเป็นบทบัญญัติ เคียงคู่กันกับรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร

ในความเห็นของผู้เขียน หลักฐานรูปธรรมที่แสดงให้เห็นการยอมรับความชอบธรรมของการรัฐประหาร อาจจะเกิดขึ้นครั้งแรกตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 แต่การพิจารณาคำพิพากษานี้เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นว่าเส้นทางที่ก่อให้เกิดการยอมรับการรัฐประหารมีความต่อเนื่องกันมาได้อย่างไร จนถึงจุดที่มีการตกลงยอมรับว่าเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายจารีตประเพณีในระดับรัฐธรรมนูญ

เมื่อเปรียบเทียบกับงานศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือจารีตประเพณีกับกฎหมาย ตัวอย่างเช่น งานของเดรสเซลที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ งานดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของการยอมรับความชอบธรรมทางจารีตมีสถานะที่เหนือกว่าและอยู่ในฐานะข้อยกเว้นของความชอบธรรมทางประชาธิปไตยทั่วไปซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยนี้ที่ยังไม่ได้ลงรายละเอียดในเรื่องดังกล่าวอย่างเพียงพอ

สภาพดังกล่าวทำให้ข้อสรุปของผู้วิจัยที่อธิบายว่าศาลยอมรับหลักการของการชิงอำนาจในฐานะกฎหมายจารีตประเพณีที่มีค่าบังคับในระดับรัฐธรรมนูญยังไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่จะแสดงให้เห็นว่า หลักการดังกล่าวได้เกิดขึ้นจริง ในทางตรงกันข้ามการที่ศาลฎีกาและองค์กรตุลาการอื่นๆ ยอมรับอำนาจของคณะรัฐประหารนั้น แท้จริงแล้วอาจไม่ได้มีสถานะทางกฎหมายอย่างแท้จริง แต่อาจเป็นเพียงการวินิจฉัยตามความเป็นจริงทางการเมืองตามคำอธิบายของลิขิตที่กล่าวไว้ก็ได้

5. บทส่งท้าย

แม้จะมีประเด็นที่อาจตั้งคำถามได้มากในงานวิจัยฉบับนี้ทั้งในเชิงเนื้อหาและทฤษฎีที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาแต่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่างานนี้ได้สร้างข้อถกเถียงในทางวิชาการให้เกิดขึ้นมาแล้วอย่างน้อยก็กับตัวของผู้เขียนเองซึ่งได้ย้อนกลับมาสำรวจแนวทางและวิธีการศึกษาและอธิบายประวัติศาสตร์กฎหมายโดยนักกฎหมาย

อนึ่ง ความกล้าหาญทางวิชาการที่ผู้วิจัยได้ตั้งไว้ในงานชิ้นนี้คือ การตั้งคำถามเกี่ยวกับองค์กรตุลาการและบทบาทในการสร้างความชอบธรรมให้กับการรัฐประหารผ่านคำพิพากษา

ของศาลซึ่งเป็นประเด็นสำคัญ เพราะสะท้อนข้อบกพร่องขององค์กรตุลาการ ในฐานะผู้รักษาและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องเผชิญหน้ากับการใช้อำนาจโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ปัจจุบันสถานการณ์ได้ทวีความเลวร้ายมากขึ้น เมื่อองค์กรตุลาการเริ่มใช้อำนาจในสถานการณ์ปกติเพื่อปกป้องผลจากการรัฐประหาร อาทิ การดำเนินคดีนักกิจกรรมทางการเมืองหรือการตีความกฎหมายเพื่อทำลายสิ่งที่ถูกมองว่าตรงข้ามกับระเบียบความมั่นคง

อย่างไรก็ดี สิ่งสำคัญที่ต้องมีการศึกษาต่อไปจากงานวิจัยชิ้นนี้คือ การตอบคำถามเบื้องต้น 3 ประการที่ผู้เขียนได้ตั้งไว้คือ (1) เพราะเหตุใดศาลและองค์กรตุลาการถึงเป็นส่วนสำคัญที่ควรให้ความสนใจในการชี้ขาดผลของการรัฐประหาร (2) ความต่อเนื่องของจารีตประเพณีที่จะกลายเป็นฐานของความชอบธรรมทางการเมืองไทยนั้นมีผลต่อการตัดสินใจขององค์กรตุลาการอย่างไร และ (3) หากการชิงอำนาจและรัฐประหารมีสถานะเป็นจารีตประเพณีแล้ว สถานะของเรื่องดังกล่าวจะอยู่ในฐานะของกฎหมายจารีตประเพณีได้หรือไม่ และจะพิสูจน์ได้อย่างไร คำตอบของคำถามสามประการนี้ต้องรอผู้มีความกล้าหาญทางวิชาการมาตอบคำถามต่อไป

References

- Acemoglu, Daron, and Robinson, James A. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. London: Profile Books Ltd, 2012.
- Béland, Daniel. “Ideas, Interests, and Institutions: Historical Institutionalism Revisited.” in Lecours, André (Ed.), *New Institutionalism: Theory and Analysis*, Toronto: University of Toronto Press, 2005.
- Capoccia, Giovanni. “Critical Junctures.” in Orfeo Fioretos and others (Eds.). *The Oxford Handbook of Historical Institutionalism*. Oxford: OUP, 2016.
- Dressel, Björn. “When Notions of Legitimacy Conflict: The Case of Thailand.” *Politics & Policy* 38, no. 3 (2010): 445.
- Mahoney, James. “Path Dependence in Historical Sociology.” *Theory and Society* 29, no. 4. 2000: 507.
- Peter, Brainard Guy, *Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism*, 4th Edition. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2019.
- Pierson, Paul. *Politics in Time: History, Institutions, and Social Analysis*. Princeton: Princeton University Press, 2004.
- Steinmo, Sven. “Historical Institutionalism.” in della Porta, Donatella and, Keating Michael (Eds.), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective*, Cambridge: CUP, 2008.
- กุลลดา เกษบุญชู มีดี. ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์: วิวัฒนาการรัฐไทย. นนทบุรี: ฟาเดียวก้น, 2562.
- เขมภัทร ทฤษฎีคุณ. “ความย้อนแย้งของการอธิบายสถานะพระราชกฤษฎีกาที่ 1 ในฐานรัฐธรรมนูญ.” สถาบันปรีดี พนมยงค์. 2 พฤศจิกายน 2566. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2567. <https://pridi.or.th/th/content/2023/11/1743>.
- คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. “การทำให้รัฐประหารหมดไปด้วยมาตรการทางกฎหมาย.” Facebook. 9 ตุลาคม 2566. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2567. <https://www.facebook.com/Thammasatlaw/videos/1051560082666942/>.

คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. *ประวัติศาสตร์อยุธยา หัวคตวรรษสู่โลกใหม่*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2563.

ไชยะ เทพ. “การรัฐประหารในการเมืองไทย.” *ดุชนินิพนธ์ หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การเมือง)* มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2559.

ทองบรรณาการ ทองแถม. *เรื่อง ราชากิเชก*. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์ 2479.

ธงชัย วินิจจะกุล. *รัฐประหารชาติ: ว่าด้วยรัฐไทยในปัจจุบัน*. นนทบุรี: ฟาเดียกัน, 2563.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ, และรูปการณ์ จิตสำนึก*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน, 2563.

_____. *รากฐานสร้างบ้าน ชนชั้นกลางสร้างเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2552.

_____. *เสด็จพ่อ ร.5 วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย และประชาชนในรัฐนาฏกรรม*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2567.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. “รายงานฉบับสมบูรณ์ การทำให้รัฐประหารหมดไปด้วยมาตรการทางกฎหมาย และการเปลี่ยนบรรทัดฐานของศาลไทย.” รายงานวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2567, https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:311169.

พันศักดิ์ วิญญรัตน์. *คู่มือรัฐประหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, 2556.

พิชญา สุ่มจินดา. *สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง: รัฐประหาร ความชอบธรรม พิธีกรรม ศิลปะ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพิริยะ ไกรฤกษ์, 2563.

มติชนสุดสัปดาห์. “ย้อนข้อเสนอ “นิติราษฎร์” ปี 54 แฉลงการณ์ ล้างผลพวงรัฐประหาร ชงโลละ-รธน.-คปค.-คตส.” *มติชนสุดสัปดาห์*, 6 เมษายน 2566. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2567. https://www.matichonweekly.com/special-scoop/article_664420.

ภุริ พวงศ์เจริญ. “สถานะเส้นทางบังคับ (Path Dependence): รัฐศาสตร์บนฐานประวัติศาสตร์.” *รัฐศาสตร์สาร* 36, ฉ.3 (2558): 92.

ลิขิต ธีรเวคิน. *ความถูกต้องตามกฎหมาย ความชอบธรรมทางการเมือง และธรรมแห่งอำนาจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. *ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่านกฎหมาย, 2564.

ศิวพล ชมภูพันธ์. “การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันในแนวทางสถาบันนิยมเชิงประวัติศาสตร์.” *Academia.edu*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2567. <https://www.academia.edu/>

เมื่อกฎหมายดั่งขึ้น เสียงปืนก็เงียบลง?

- 31715179/ _การเปลี่_ยนแปลงเชิงสถาบัน_ใน_ในแนวทางสถาบันนิยมเชิงประวัติ
ศาสตร์_Institutional_Change_in_Historical_Institutionalism_
สมชาย ปรีชาศิลปกุล. “ปัญหาทางกฎหมายบางประการเกี่ยวกับการปฏิวัติ.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
_____. *นิติศาสตร์ไทยเชิงวิพากษ์*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2549.
_____. “ตุลาการในรัฐประหาร 2490,” The 101.world. 8 พฤศจิกายน 2563. สืบค้นเมื่อวันที่ 3
เมษายน 2567. <https://www.the101.world/1947-coup/>.
สมยศ เชื้อไทย. *คำอธิบายกฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 28. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2564.
สุชิน ตันติกุล. *รัฐประหาร พ.ศ. 2490*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.
อนุก มาคอนันต์. *จักรพรรดิราช: คดีอำนาจเบื้องหลังชนชั้นนำไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2561.
อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช
2475*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, 2565.